

Nagy Attila Tibor

A szerbiai politikai rendszer jelenlegi állapota

Szerbia stratégiaileg fontos részt foglal el a volt Jugoszlávia, illetve – a mai divatos kifejezéssel élve – a „Nyugat-Balkán” területén. Az északnyugat-déli, észak-déli közlekedési útvonalak egy része ezen az országon megy keresztül. A Balkán legalább másfél évszázada Európa „lőporos hordója”, a megannyi világhatalmi és nemzeti-nemzetiségi ellentétek veszélyes ütközőpontja – ennek az instabil régiónak a legnagyobb országa a nyolcmillió Szerbia.

Az Egyesült Államok és a nyugat-európai országok aspirációi pusztán a térképre nézve érthetővé válnak: a NATO déli, Magyarország és Románia által jelzett határvonala, valamint a stratégiaileg igen fontos Törökország szomszédságában lévő Görögország felé nagyobb részt Szerbián keresztül vezet az út. Nem véletlen, hogy a nyugat országokkal szemben éppen az az Oroszország jelent ellensúlyozó erőt, amelyik – a pánszlávizmus XIX. századi eszméjének gyakorlatát követve – napjainkban is igényt tart a balkáni országokban lévő befolyásra, így gátolva, hogy a NATO befolyása túlságosan is megerősödjön a Nyugat-Balkán térségében.

Az 1990-es években a volt Jugoszlávia területén lezajlott háborúk (szlovéniai, horvátországi, majd bosznia-hercegovinai háborúk, végül az 1999-es Szerbia elleni NATO-bombázások), amelyek kb. negyedmillió halottat követeltek, megmutatták, hogy a Balkán stabilitása enyhén szólva ingatag. Szerbia területén kívül jelentős szerb ajkú lakosság él még a létében is instabil Bosznia-Hercegovinában, valamint Macedóniában és Horvátországban. Magyarország stratégiai helyzetét is alapvetően meghatározza, hogy békés vagy háborús viszonyok uralkodnak-e a Balkánon.

Ha ugyanis ismét elborítaná a térséget az erőszak a déli szomszédságunkban, Magyarország a befektetők és hitelezők szemében a jelenleginél is kockázatosabb országgá válhat. Mivel a térség stabilitása a területe és népességszáma miatt leginkább Szerbiától függ, a magyar politika vezető rétegei továbbra is fokozott figyelemmel kísérik a szerbiai eseményeket, amelyekben Budapest a mintegy 300 ezer vajdasági magyar miatt közvetlenül is érdekelt.

Az elemzés apropóját a Cvetković-kormány 2011. márciusi átalakítása adja, de ennél távolabbra tekint, és megvizsgálja, milyen állapotban van annak a Szerbiának a politikai rendszere, amelytől jelentősen függ az egész térség stabilitása és békéje. Békéje, mert ha a Balkánon lévő mostani status quót akár erővel is felborítani akaró vezetőség kerülne hatalomra Szerbiában, annak drámai következményei lehetnének. Erre pedig volt már példa, amikor az 1980-as évek második felében Slobodan Milošević hatalomra jutása után pár évvel lángba borult a térség. A jelen elemzésben a szerb kormányzati rendszert érintő társadalmi-gazdasági, bel- és külpolitikai kihívásokat vesszük számba, egy következő elemzésben pedig megvizsgáljuk a jelenlegi kormány és ellenzéke helyzetét is.

Társadalmi-gazdasági kihívások

[Az MPK honlapján megjelent elemzés](#) korábban már részletesen taglalta az 1990-es évek háborús örökségét, és a 2000-es évek első évtizedében kialakult helyzetet. A 2008-ban kirobbant világgazdasági válság következményei által még most is sújtott országban folytatódott az a korábban is megfigyelhető tendencia, hogy a nemzeti-hazafias kérdések (Koszovó, szerbség helyzete a határokon kívül, ki képviseli hitelesen a szerbséget) ha nem is veszítették el jelentőségüket, de valamelyest háttérbe szorultak.

A szerbiai lakosság életszínvonala a szocialista Jugoszlávia idején (1945-1990) is elmaradt nemhogy a nyugat-európai országokétól, de még a nyugati tagköztársaságokétól is (Horvátország, Szlovénia). A szomszédokkal, majd a NATO-val vívott háborúskodás nagy pusztítást végzett a gazdaságban is. Milošević 2000. október 5-én bekövetkezett bukása óta sem sikerült az áttörés az életszínvonal és a minőség területén, és a válság csak súlyosbította a helyzetet.

[A Szerbiai Statisztikai Intézet adatai](#) lehangoló képet mutatnak: a munkanélküliség igen magas; meghaladja a 19%-ot. A válság óta éves átlagban csaknem 200 ezer emberrel kevesebb lett a foglalkoztatottak száma, amelyik így mindössze 1.79 millió fő. A foglalkoztatottak az összlakosságnak csak 25%-át teszik ki. A 2010. októberi felvétel valamivel kedvezőbb képet mutat, eszerint a 16-65 év közötti korosztályok körében a foglalkoztatottak száma 2,3 millió fő. Kevésbé kedvező a helyzet az állam szempontjából, ha hozzátesszük, hogy mintegy fél millió fő (tehát az összes foglalkoztatott kb. 20%-a) az állami-önkormányzati területeken (közigazgatás, egészségügy, közoktatás) dolgozik, a központi költségvetésnek tehát igen nagy terhet jelent a közszféra alkalmazottainak bérkifizetése.

A nyugdíjkiadások szempontjából nem biztató, hogy a szerb társadalom fokozatosan előregszik. Komoly feszültséget jelent, hogy a politikai rendszert érintő input hatások közül igen nagy igény mutatkozik a fizetések növelésére, ugyanis azok alacsonynak számítanak, ezért nagyok a megélhetési nehézségek. A 2011. február 25-i állapot szerint a szerbiai átlagfizetés havi 47 382 dinár volt, amelyik – 1/103-as középárfolyammal számolva – mindössze 464 eurónak felel meg. (Magyarországon a [KSH adatai szerint](#) 2010-ben 202 ezer Ft volt a bruttó átlagkereset, ami 270 Ft/euró árfolyammal számítva 748 eurót tesz ki).

A fizetések természetesen Szerbiában is különböznek szektoronként, de itt is van egy-két furcsaság. A telekommunikációs és informatikai szektorban a fizetések nem sokkal haladják meg az átlagot (64 ezer dinár), holott éppen ez a szektor a mostani gazdaságok egyik fő hajtóereje. Nem a bankszektorban lehet a legtöbbet keresni Szerbiában (78 ezer dinár), hanem az elektromos-és gázellátást biztosító szektorban (112 ezer dinár). Az infláció nem túl magas, de egyelőre növekvő tendenciájú, 2010-ben az előző évhez képest 6%-os volt.

Az országban igen jelentős a szegénység, [a szakszervezetek szerint](#) mintegy kétmillió fő él a szegénységi küszöb alatt, azaz minden ötödik ember. Az alacsony fizetések, a megélhetési problémák miatt a mindenkori kormánypártoknak számolniuk kell a nagyfokú elégedetlenséggel, sztrájkokkal, tüntetésekkel, és akár azzal is, hogy az ellenzék egyes pártjai a maguk javára igyekeznek kihasználni a nehéz sorban élők elkeseredettségét. A mostani kormánynak azonban annyi szerencséje van, hogy az ellenzéki parlamenti pártok vezetői közül alig találni olyan személyt, aki, vagy akinek párttársai 1990 óta ne lettek volna már kormányon, az alacsony életszínvonalért tehát részben az ellenzék is felelősségre lehet vonni. A szakszervezeti tüntetések 2011 első hónapjaiban felerősödtek ugyan, de a szakszervezetek maguk is megosztottak, és hatalmas sztrájkhullámot, nagy tüntetéseket eddig nem tudtak produkálni.

A válság miatt Szerbia is igénybe vette az IMF-hitelt, s februárban a Nemzetközi Valutaalap [engedélyt adott](#) az országnak újabb, 365 millió dolláros keret lehívására. Nemcsak a tömegek elvárásai jelentenek feszítő inputot a szerb politikai rendszernek, hanem az IMF követelése is. A Valutaalap alapvetően elégedett ugyan a szerb kormány gazdaságpolitikájával, de folyamatosan figyelmezteti a kormányt az önmérsékletre a nyugdíjemelésekkel, béremelésekkel kapcsolatos döntései meghozatalakor.

Komoly társadalmi-politikai problémát jelent még a nagymértékű korrupció, ami hátráltatja a gazdaság fejlődéséhez szükséges keretek és a megbízható jogrendszer kialakítását. Részben ezzel összefüggésben szokták emlegetni a pártfinanszírozás átláthatósága körüli gondokat is. Némileg biztató jel, hogy a tavalyi negyedévben a bruttó hazai termék, a GDP 2.7%-al nőtt, de az erősen kérdéses, hogy az elvileg 2012-ben lejáró parlamenti ciklus végére sikerül-e érzékelhető életszínvonal-javulást elérni, amelyik javítani tudja a politikai rendszer, benne a mostani kormányzó pártok megítélését. Az is biztató, hogy a válások száma alacsony, 1000 házasságra mindössze 136 válás jutott 2010-ben. Önmagában persze ez az adat még nem feltétlenül jelenti a szerbiai családi élet harmonikusságát, ám egyfajta összetartást mindenképpen jelez, ami segíthet a gazdasági nehézségek elviselésében.

Belpolitikai kihívások

A felhalmozódott gazdasági-társadalmi problémák kezelése, megoldása leginkább egy stabil politikai rendszertől várható el. Önmagában egy fragmentálódott pártrendszer még nem feltétlenül teszi lehetetlenné ennek a kihívásnak a jó kezelését, amennyiben a szemben álló politikai erők fontos kérdésekben hajlanak az együttműködésre vagy akár a koalíciókötésre. Szerbiában azonban a politikai rendszer eddig alig segítette egy fejlett gazdaság és társadalom kiépítését.

A pártrendszer krónikusan megosztott, a politikai élet szereplői nehezen hajlanak az együttműködésre. Általában egy parlamenti ciklus sem szokott tartani az előírt négy évig, mert egyik párt, vagy pártszövetség sem szokta megszerezni a parlamenti mandátumok többségét, ennek következtében gyakoriak a kényszerkoalíciók, amelyek hamar felbomlanak. Emiatt igen gyakoriak az előrehozott választások, 1990-2011 között 8 képviselőházi választásra került sor, egy parlamenti ciklus időtartama átlagban csupán két év.

Az alábbi táblázat jól mutatja, hogy a szerb politikában nagyon gyorsan váltogatják egymást a ciklusok, és szélsőségesen gyorsan elhasználnak a miniszterelnökök, hivatali idejük átlagban két év: *21 év alatt 8 kormányfőt iktattak hivatalba!* Ez még akkor is figyelemreméltó, ha Slobodan Milošević idejében a miniszterelnöki pozíció jelentősége kisebb volt az államfőinél, amelyet maga Milošević töltött be Szerbia, vagy Szerbia és Crna Gora államszövetségének, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság élén.

A bizonytalanság a biztos a szerb politikában, amelyet jól mutat a következő összegzés

1990-2011 közötti időszakban lezajlott választások

- 8 képviselőházi választás
- 8 elnökválasztás
- 4 szövetségi képviselőházi választás (a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, majd a montenegrói-szerb államszövetség 2006-os fennállásáig)
- 1 szövetségi elnökválasztás
- 5 népszavazás

Szerbia- Ciklusok

Ciklusok	Kormányfők	Kormánykoalíció jellege	Kormánypártok	Mandátumarányok
1990-1992	Dragutin Zelenović (SPS) 1991-1992	egypárti	Szerbiai Szocialista Párt (SPS)	194/250
1992-1993	Dragutin Zelenović (SPS) 1992-1993 Radoman Božović(SPS)1993	Kisebbségi	Szerbiai Szocialista Párt (SPS)- A Szerb Radikális Párt (SRS) hallgatólagos támogatásával	101/250
1993-1997	Radoman Božović (SPS) 1993 Nikola Šainović (SPS) 1993-1994 Mirko Marjanović (SPS) 1994-1997	Egyszerű többségi koalíció	Szerbiai Szocialista Párt (SPS)+Új Demokrácia (ND)	123+6=129/250
1997-2000	Mirko Marjanović (SPS) 1997-2000 Milomir Minić(SPS)2000-2001	Egyszerű többségi koalíció	Szerbiai Szocialista Párt (SPS)- Jugoszláv Baloldal(JUL)+Szerb Radikális Párt (SRS)	110+82+=192i/250
2000-2003	Zoran Đinđić (DS) 2001-2003 Zoran Živković(DS) 2003-2004	Egyszerű többségi koalíció	Szerbiai Demokratikus Ellenzék (DOS): Demokrata Párt 45 mandátum+Szerbiai Demokrata Párt 45+Új Szerbia8+Szerbiai Polgári Szövetség 9+Szerbiai	176/250

			<p>Kereszténydemokrata</p> <p>Párt7+Demokratikus Liga</p> <p>6+Szociáldemokrácia</p> <p>9+Vajdasági Szociáldemokrata</p> <p>Liga 6</p> <p><u>További kisebb pártok:</u></p> <p>Mozgalom a demokratikus</p> <p>Szerbiáért+Sumadiai Liga+ Új</p> <p>Demokrácia és Demokratikus</p> <p>Központ+ Vajdasági</p> <p>Szociáldemokrata PártVajdasági</p> <p>Magyar Szövetség 6+Vajdasági</p> <p>Reformisták+Szándzsáki</p> <p>Demokrata Párt+Vajdaság</p> <p>Koalíció+</p>	
2003-2007	Vojislav Koštunica (DSS) 2004-2007	kisebbségi	<p>Szerbiai Demokrata</p> <p>Párt(DSS)+G17+Szerb</p> <p>Megújhdási Mozgalom-Új</p>	53+34+23+=110 /250

2007-2008	Vojislav Koštunica (DSS) 2007-2008	Egyszerű többségi koalíció	Szerbia- a Szerb Szocialista Párt külső támogatásával Demokrata Párt(DS)+Új Szerbia(NS)-Szerbiai Demokrata Párt(DSS)+G17+	64+47+19=130/250	
2008-	Mirko Cvetković (DS) 2008-	Egyszerű többségi koalíció	Európai Szerbiáért (Demokrata Párt,DS+G17 +Szerb Megújhedási Mozgalom,SPO)+ Szerbiai Szocialista Párt (SPS)- Egységes Szerbia(JS)-Szerbiai Egyesült Nyugdíjasok Egyesülete(PUPS)koalíciója+ Kisebbségi pártok (Vajdasági Magyar Koalíció, VMK+ Bosnyák Lista az Európai Szandzsákért+A Preševói Völgyi Albánok Koalíciója)	102+20 +5 127/250	=

Nemegyszer megtörténik, hogy az egyes pártok vezetőségeit is súlyos ellentétek osztják meg. Ezek következtében szorult ki a G17+ vezetőségéből Miroljub Labus, akit Mlađan Dinkić akkori pénzügyminiszter követett. Mindennek a következményeként a mindenkori kormányfőnek nem pusztán az egyes pártok közötti ellentétekre, hanem a pártok vezető testületében lévő viszályokra is oda kell figyelnie. Előfordulhat, hogy az egyik koalíciós partnerénél, sőt akár a saját pártjában erősödik meg a vele szembehelyezkedő irányzat. A szövetségkötések alkalmiak, s ez csökkenti a mindenkori kormányt felváltani képes, tartós pártszövetség létrejöttét.

A többpártrendszerrel Szerbia – a török hódoltság miatt – jókora fáziskéséssel, a XIX. század második felében kezdett ismerkedni, és ezt a korszakot beárnyékolta a politikai alapú erőszak. A szocialista Jugoszlávia (1945-1990) időszakában a Jugoszláv Kommunista Párt, majd a Jugoszláv Kommunista Szövetsége vezető szerepe miatt nem működhettek más pártok, és a jugoszláv, valamint a szerb politikusok nem tanulhatták meg a nyugati pártrendszerekre jellemző konfliktuskezelő technikákat. A többpártrendszer kialakulása (1989-90) összekapcsolódott a Jugoszlávia véres felbomlásához vezető folyamat utolsó állomásaival, azaz a nemzeti-nemzetiségi ellentétek eldurvulásával és egész Jugoszláviában, így Szerbiában is javarészt nemzeti alapon alakultak meg a pártok. A háborúk okozta szenvedések és feszültségek megint nem a konfliktusok békés rendezésére és az együttműködés kialakítására nevelték a szerb politikai élet résztvevőit.

Külpolitikai kihívások

Milošević után egyetlen karizmatikus vezető akadt, a demokrata párti (DS) Zoran Đinđić miniszterelnök (2001-2003) személyében, aki egyértelműen az ország nyugati típusú demokráciává való átalakításának programjába fogott bele, és akit a külvilág is el tudott fogadni. Đinđićet azonban 2003-ban meggyilkolták, és az ő elvesztését az EU-és NATO csatlakozást igénylő erők azóta sem tudták kiheverni.

Bár a mostani államfő, Boris Tadić hitet tett Đinđić politikai öröksége mellett, ő már óvatosabban halad ezen az úton. Törekvéseit gyengíti a nagyfokú megosztottság, ráadásul az euró válsága az EU-t is elkedvtelenítette attól, hogy kibővítését Szerbia irányába gyors ütemben megtegye. A hágai Nemzetközi Törvényszékkel való, és az EU-tól elvárt együttműködés keretében Szerbia sikert mutatott fel Radovan Karadžić kézre kerítésében, de hátravan a szintén háborús bűnökkel vádolt egykori bosznia-hercegovinai szerb parancsnok, Ratko Mladić elfogása is.

Az EU-hoz való csatlakozást tovább hátráltatja, hogy Szerbia a mai napig nem hajlandó elismerni egykori tartománya, a szerb nemzettudat fontos elemét alkotó, nagyrészt albánok lakta Koszovó 2008-ban kikiáltott, és mintegy 70 állam (köztük az USA) által visszaigazolt függetlenségét. Nehéz elképzelni egy olyan ország EU-ba való felvételét, amelynek határai nem teljesen tisztázottak. A nyugati nyomás jelenleg arra irányul, hogy Belgrád fogadja el, hogy a Koszovóban lévő kisebb szerb területeken (főleg Kosovska Mitrovicában) az albán közigazgatást vezessék be.

Csak hogy maga a szerb alkotmány is nagyon megnehezíti, hogy az ország vezetése rugalmasabb álláspontot vegyen fel Koszovó kérdésében. Az alaptörvény ugyanis úgy fogalmaz, hogy Koszovó Szerbia elidegeníthetetlen része. A szerb diplomácia az alkotmánysértést kockáztatná, ha ugyan kifejezetten nem ismerné el Koszovót, de legalább úgy tárgyalna az ottani kormánnyal, mint egy másik állam képviselőivel. Ha a szerb kormány mégis úgy döntene, hogy az EU-ba való belépés érdekében elismerik Koszovót, ahhoz alkotmányt kéne módosítani, de az ehhez szükséges kétharmados parlamenti többség jelenleg illuzórikus: a szerb politikában szigorú tabunak számít Koszovó függetlenségének elismerése, ezt csak a liberális LDP szegte meg, ám ezt a szavazók nem is honorálják. Bár Koszovó is problémák sokaságával küszködik, de a szerb fennhatóság visszatérése nem látszik valószínűnek, ehhez Szerbiának háborút kellene kirobbantania, de ettől a mostani szerb vezetés határozottan elzárkózik: Így marad a tisztázatlan helyzet Koszovó ügyében.

A fentiek miatt egyelőre a távoli homályba vész az EU-hoz való csatlakozás, az ország vezetése így egyelőre a nyugati és orosz érdeklődések között egyensúlyozik. Az utóbbi pár évben az orosz befolyás nőtt az országban, amelyet jól mutat, hogy a NIS kőolajfinomító vállalatban az orosz Gazprom 2009-ben 51%-os többségi részesedést szerzett. Putyin orosz miniszterelnök 2011. márciusi látogatása pedig további orosz térnyerést valószínűsít a jövőben.

A jelenlegi szerb kormány helyzetét és a pártrendszert bemutató elemzés jövő héten jelenik meg.